

פרק ג' – אוכלוסייה

1. קבוצות ופריסת אוכלוסייה, מרכיבי גידול של האוכלוסייה

קבוצות אוכלוסייה

בלוחות המפורטים לפי קבוצת אוכלוסייה החלוקה היא כדלקמן, על פי סיווג הדת ברישומי משרד הפנים:

- יהודים
- ערבים – מוסלמים, נוצרים-ערבים ודרוזים.
- אחרים – קבוצה הכוללת נוצרים שאינם ערבים, בני דתות אחרות (בודהיסטים, הינדואיסטים, שומרונים וכו') וכן אוכלוסייה "ללא סיווג דת" לפי משרד הפנים (על פי רוב נמנים עם אוכלוסייה זו קרובי משפחה לא יהודים של עולים יהודים).

עד למפקד 1995 נאספו נתוני קבוצות האוכלוסייה לפי חלוקה ל: "יהודים" ו"ערבים ואחרים" ומשנת המפקד צורפו "אחרים" לקבוצת היהודים. הנתונים על פי הצורה החדשה ("יהודים ואחרים" ו"ערבים") מוצגים בלוחות החל משנת 1998, בשני אופנים: נתוני 1998 המופיעים בלוחות "מעל הקו" מציגים את נתוני האוכלוסייה לפי ההגדרה הקודמת; נתוני 1998 "מתחת לקו" הם לפי ההגדרה החדשה.

פריסת אוכלוסייה לפי חלוקה גאוגרפית-סטטיסטית

כבסיס לנתוני האוכלוסייה בכל אזור סטטיסטי שימשו נתוני מפקדי האוכלוסין והדיוור 1972, 1983, 1995 ומפקד האוכלוסין המשולב 2008. לנתונים אלה נוספו מרכיבי הגידול: ריבוי טבעי, הגירה תוך-יישובית והגירה בין-יישובית.

הנתונים על מרכיבי הגידול של האוכלוסייה נלקחו מתוך "קובץ השינויים" של מרשם התושבים. אולם, לא תמיד ממהרים התושבים להודיע על שינוי כתובת. למגבלה זו חשיבות לגבי שכונות חדשות, בהן עיקר הגידול הוא מהגירה תוך-יישובית. לפיכך, סביר להניח כי הנתונים לגביהם מוטים מטה.

במפקד 2008 עובדו נתוני מרשם התושבים בהתאם לאומדנים שנתקבלו במפקד, מתוך מטרה לאמוד את אותם תושבים שלא שינו את כתובתם. אומדנים באים לידי ביטוי בלוחות מרכיבי הגידול ובהגירה תוך-יישובית.

סמליהם ושטחם של האזורים הסטטיסטיים, תתי הרובע והרבעים שונו במפקד האוכלוסין 2008, פירוט על השינויים וההשוואה למפקדים קודמים ראו במבוא לפרק א' בשנתון הסטטיסטי לירושלים לשנת 2013.

אזורים סטטיסטיים במזרח ירושלים

בשנת 2011 הוגדרו וקובצו אזורים סטטיסטיים בעלי רוב של אוכלוסייה ערבית בגבולות חדשים (תיחום מקובץ). סמלי האזורים במפקד האוכלוסין 2008 אשר הוגדרו מחדש הם: הרבעים 2, 3, 6, 7, 14, 15 ותת רובע 161. סמליהם החדשים של אזורים אלו הם: אזורים 2111-2911. מפתח מעבר בין אזורי מפקד האוכלוסין 2008 לבין התיחום המקובץ שהוגדר בשנת 2011 מופיע באתר האינטרנט של השנתון הסטטיסטי 2012, www.jiis.org.il, בלוח א/7.

הרובע היהודי (אזור סטטיסטי 721) נכלל באזורים הסטטיסטיים שתוחמו מחדש, ונתוני אוכלוסייה והגירה לאזור זה מוצגים תחת אזור 2512.

מרכיבי הגידול של האוכלוסייה הקבועה בירושלים

מרכיבי הגידול של האוכלוסייה הקבועה בירושלים הם: ריבוי טבעי (לידות פחות פטירות) של תושבי העיר, מאזן הגירה (נכנסים אל העיר פחות העוזבים אותה) ועולים.

תוספות - לידות; השתקעות ראשונה של עולים ועולים בכח; כניסות לשם איחוד משפחות; ישראלים המעתיקים את מקום מגוריהם לירושלים (הגירה פנים-ארצית); תושבים קבועים ששבו לישראל אחר שהייה של יותר מ-12 חודשים בחו"ל ואזרחים עולים.

הפחתות - פטירות; תושבים השוהים בחו"ל למעלה מ-12 חודשים; עולים בכח שיצאו לחו"ל; תושבי ירושלים המעתיקים את מקום מגוריהם מירושלים למקום אחר בארץ וכן ערבים ואחרים, תושבי ירושלים שלא חזרו מביקור בירדן.

מאזן הגירה בין-יישובית - ההפרש בין תושבי ישראל המעתיקים את מקום מגוריהם לירושלים לבין תושבי ירושלים המעתיקים את מקום מגוריהם מירושלים ליישוב אחר בישראל.

מאזן ההגירה, ברמה של יישוב בודד, נגזר על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מהנתון הכלל-ארצי שמקורו במרשם התושבים. מאחר והנתון הינו כלל-ארצי בלבד, אין זה אפשרי, ברמת הרבעים ותתי-הרובע, לנכות את התושבים הקבועים ששהו בחו"ל יותר מ-12 חודשים.

הגירה תוך-יישובית - הנתונים בלוחות מרכיבי הגידול של האוכלוסייה (ג/5, 6, 7) לא בהכרח זהים לנתונים שמופיעים בלוחות שבפרק ה'. ההבדל נובע משיטת מפקד האוכלוסין המשולב 2008 וכן משיטת הניהול הפרטנית של אומדני האוכלוסייה אשר לוקחת בחשבון את משקלו של כל פרט כפי שהתקבל במפקד האוכלוסין המשולב. משקלו של כל פרט מושפע משני גורמים: מקום מגורים וגיל. לכן כאשר אדם משנה את מקום מגוריו, משקלו במקום מגוריו החדש אינו זהה בהכרח למשקלו במקום מגוריו הקודם. בעקבות שיטה זו של חישוב המשקלים, ייתכן והנתונים המתקבלים בחלק מהאזורים אינם מדויקים.

החל מ-2009 לוחות מרכיבי הגידול של האוכלוסייה (ג/5, 6, 7) אינם תוצאה של ספירת הפרטים שביצעו שינוי בכל אחד ממרכיבי השינוי. הנתונים המפורסמים במרכיבי הגידול מייצגים את ההשפעה נטו על גידול האוכלוסייה. כך למשל, מרכיב העולים כולל את סך העולים לירושלים בשנת 2009 ואת אלו אשר נמצאו באוכלוסייה בסוף שנת 2009, לא כולל עולים שהגיעו ב-2009 ונפטרו באותה שנה. מרכיבי הגידול מושפעים גם מתוצאות המפקד המשולב 2008.

2. אומדן האוכלוסייה

אומדני האוכלוסייה ותכונותיה הדמוגרפיות מבוססים על תוצאות מפקדי האוכלוסין ועל שינויים באוכלוסייה שחלו מאוחר יותר, כפי שנרשמו במרשם התושבים.

החל מסוף שנת 2008 אומדני האוכלוסייה מתבססים על מפקד 2008.

אוכלוסייה קבועה (דה-יורה) - כוללת תושבים קבועים בעלי אזרחות ישראלית או ללא אזרחות ישראלית, הנעדרים מן הארץ פחות משנה בעת האומדן, ועולים בכח הנמצאים בארץ או ביישובים יהודיים באזורי יהודה ושומרון בעת האומדן. אומדני האוכלוסייה המבוססים על מפקד אוכלוסין 2008 כוללים את האוכלוסייה הרשומה במרשם האוכלוסין בלבד. כלומר, אוכלוסייה שאינה רשומה במרשם האוכלוסין לא נכללת באומדן גם אם שהו בישראל למעלה משנה.

לוחות הפרק מתייחסים לנתוני האוכלוסייה הקבועה, אלא אם הוגדר אחרת.

אוכלוסייה ממוצעת בירושלים - עד 1983 ובשנים 1990-1993 חושבה כממוצע של 12 הממוצעים החדשיים. בשנים 1983-1989, בהן מספר העולים היה קטן יחסית, ומשנת 1994 ואילך, מחושבת האוכלוסייה הממוצעת כמחצית הסכום של גודל האוכלוסייה בסוף השנה הנסקרת ובראשיתה.

הבסיס לאומדני האוכלוסייה

נתוני האוכלוסייה בירושלים מתייחסים לתחום השיפוט של העירייה מיוני 1967 ואילך.

הנתונים לשנים 1922, 1931, 1972, 1983, 1995 ו-2008 מבוססים על מפקדי אוכלוסין. הנתון לשנת 1946 הוא אומדן. הנתון לשנת 1961 מסכם את אוכלוסיית ירושלים לפי מפקדי האוכלוסין של ישראל ושל ירדן. האוכלוסייה של ירושלים הירדנית שנפקדה מנתה כ-62,901 נפש. מספר זה הוגדל ל-70,000 על מנת לכלול גם את אוכלוסיית שועפאט, חלקים ניכרים של בית חנינא, א-טור וסילוואן שלא נכללו בירושלים תחת השלטון הירדני, אך בפועל היוו חלק מהעיר.

הנתון לשנת 1967 מבוסס על מפקד שנערך בירושלים המזרחית ועל אומדן בירושלים המערבית.

הנתונים לשנת 1946, והנתונים על ערבים ואחרים בלבד לשנים 1961 ו-1967, מובאים לפי:

U.O. Schmelz, "The Evolution of Jerusalem's Population", in *Urban Geography of Jerusalem: a Companion Volume to the Atlas of Jerusalem*. Berlin - New-York: W. de Gruyter, 1973, p. 54, Table I.

הנתונים משנת 1972 ואילך מקורם בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. נתונים אלה מבוססים על המפקדים שנערכו ב-1972, 1983, 1995 ו-2008 ועל תנועת התושבים בעיר המתקבלת מקובץ מרשם התושבים של משרד הפנים. נתונים אלה מתייחסים לאוכלוסייה קבועה.

תיקונים בעקבות מפקדים - בעבור האוכלוסייה היהודית, תוצאות המפקד שנערך ב-1961 היו קרובות מאוד לאומדנים השוטפים ועל כן שימשו כבסיס לאומדנים; אלה של 1972 הותאמו לאומדנים השוטפים, בגלל חסר במספר הילדים במפקד; במפקד 1983 היו התוצאות נמוכות ב-42,520 נפשות מן האומדנים השוטפים. אחרי הערכת התוצאות, הוגדלו תוצאות המפקד ב-21,000 כבסיס לאומדנים.

במפקד 1995 היו התוצאות עבור האוכלוסייה היהודית בישראל נמוכות בכ-70,000 נפש מן האומדנים השוטפים. לאחר תיקונים שנעשו באומדנים השוטפים בשיוך דת (בהיקף של כ-20,000 נפש) ואחרי הערכת תוצאות המפקד, הוגדלו תוצאות המפקד ב-43,000 נפש. על כן יש אי רציפות בין האומדן לסוף 1982 לבין האומדן לתחילת 1983, וכן בין האומדן לסוף 1994 ובין האומדן לסוף 1995, המתבסס על מפקד 1995.

באשר לאוכלוסיית הערבים והאחרים בישראל - תוצאות מפקד 1961 היו גבוהות בכ-4,000 מהאומדן השוטף לאותו תאריך (בעיקר בעבור האוכלוסייה המוסלמית), ותוצאות מפקד 1972 היו נמוכות בכ-5,000 (בעיקר בעבור האוכלוסייה הנוצרית). במפקד 1983 היו התוצאות נמוכות בכ-10,000 נפשות בעבור האוכלוסייה המוסלמית. אחרי הערכת התוצאות, הוגדלו תוצאות מפקד 1983 בכ-5,000 נפש כבסיס לאומדנים.

אומדני האוכלוסייה המתפרסמים בשנתון הם הנתונים הרשמיים המעובדים ומתפרסמים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ראוי לציין שהאוכלוסייה הערבית בירושלים כוללת בעיקר ערבים פלסטיניים שבידיהם מעמד של תושב (בשונה מאזרח). מעמד זה הוקנה לכ-68,700 ערבים פלסטיניים שהתגוררו באזורים שנוספו לירושלים אחרי 1967 עם הרחבת גבולות העיר. במהלך השנים גדלה אוכלוסיית הערבים הפלסטיניים תושבי ירושלים כתוצאה מריבוי טבעי וכן כתוצאה מאיחוד משפחות שבמסגרתו הוענק מעמד של תושב למי שקיבל אישור לכך. מעמד של תושב מעניק לתושבים שורה של זכויות ביניהן זכויות סוציאליות וחופש תנועה בישראל - זכויות שלא הוענקו לשאר הערבים הפלסטיניים המתגוררים מעבר לקו הירוק.

במהלך השנים, העתיקו חלק מתושבי ירושלים הערבים הפלסטיניים את מקום מגוריהם ליישובים הסמוכים לירושלים. למרות הגירתם זו, רובם נמנעו מלדווח על עזיבתם את העיר, כדי לא להפסיד את מעמד התושב ועימו את הזכויות הנובעות ממעמד זה. מהצד האחר, ישנם ערבים פלסטיניים שאינם

תושבי ישראל או אזרחיה אשר מתגוררים בירושלים בלא שקיבלו היתר לכך ועל כן נחשבים שוהים בלתי חוקיים. הנתונים על שתי קבוצות אוכלוסייה אלו הם חלקיים ואינם מופיעים באומדני האוכלוסייה הרשמיים. גודלן של שתי קבוצות אוכלוסייה אלו בלתי ידוע והאומדן להן הוא בגדר השערה ואינו מקבל ביטוי בנתוני האוכלוסייה המופיעים בשנתון. בעקבות הקמת גדר ההפרדה חזרו לגור בירושלים רבים מהערבים הפלסטינים שהם בעלי מעמד של תושב בישראל, כמו בעבר גם כעת תנועת ההגירה של אוכלוסייה זו ברובה הגדול אינה מדווחת למשרד הפנים ולכן אינה מופיעה בנתונים הרשמיים.

3. משקי בית

משק בית - מוגדר כקבוצת אנשים הגרים יחד בדירה באופן קבוע רב ימי השבוע ויש להם תקציב הוצאות משותף למזון. משק בית יכול להיות מורכב מאדם אחד או יותר וגם מאנשים שאינם קרובי משפחה.

גודל משק בית - נקבע לפי מספר הנפשות הכלולות במשק הבית לפי ההגדרה הנ"ל.

מפרנסים - בני 15 ומעלה השייכים לכוח העבודה האזרחי כלומר, "מועסקים" או "בלתי

מועסקים", וכן אנשי צבא קבע.

ראש משק בית - ראש משק הבית הוא ראש משק בית כלכלי, אשר נקבע לפי מידת ההשתייכות לכח העבודה, ללא התייחסות לגיל או למין.

ראש משק הבית הוא המפרנס העיקרי של משק הבית, כלומר המועסק שעובד בדרך כלל 35 שעות או יותר בשבוע (כולל איש צבא קבע), והוא קודם למועסק שעובד עד 34 שעות בשבוע, שקודם לבלתי מועסק.

אם יש יותר מאדם אחד במשק הבית שמתאים, לפי ההגדרה, להיות ראש משק הבית או שאין מפרנס במשק הבית, ייקבע ראש משק הבית לפי המראויין.

ראש משק הבית הינו אדם בגיל 18 ומעלה (להוציא משקי בית בהם המועסק היחיד הינו בגיל 15-17 ומשקי בית בהם ישנם בני 15-17 בלבד).

ילדים במשק הבית - כולל את כל הילדים עד גיל 17 (ועד בכלל) במשק הבית. אינו כולל בני 17-15 שהם ראשי משק בית או בני/בנות זוג של ראש משק הבית.

דת וקבוצת אוכלוסייה - ראש משק הבית הוא היחיד מבין בני משק הבית הנשאל לגבי דתו, ודתו נרשמת כדתם של כל בני משק הבית. הסיווג לפי דת כולל: יהודים, מוסלמים, נוצרים, דרוזים ודת אחרת (דת אחרת כוללת גם ללא סיווג ודת לא ידועה).

קבוצת הדת "בני דתות אחרות" כוללת את כל אלה שהשיבו כי אינם יהודים. החל משנת 2002 קבוצת "בני דתות אחרות" מחולקת לשתי קבוצות אוכלוסייה:

1. "ערבים": מי שגרים ביישובים לא-יהודיים או שגרים ביישובים יהודיים או מעורבים והם ילידי ישראל או שהגיעו לישראל לפני 1990.

2. "אחרים": מי שגרים ביישובים יהודיים או מעורבים, והגיעו לישראל משנת 1990 ואילך.

להגדרות והסברים מפורטים, ראו: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [סקר כוח אדם, 2012](#).

אופי הזהות הדתית של משק הבית – החל משנת 2014 נוספה שאלה לסקר כוח אדם על אורח החיים של משק הבית מבחינה דתית. אופי הזהות הדתית של משק הבית מוגדר על פי הגדרה עצמית כאחת מבין האפשרויות הבאות: חילוני, מסורתי, דתי, דתי מאד, חרדי או מעורב. הנתונים בלוח ג/17 מבוססים על הגדרה זו מתוך סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

4. הסקר החברתי

הסקר החברתי הוא סקר שנתי שוטף המבוצע על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מדי שנה מאז 2002. הסקר מספק מידע על תנאי החיים של האוכלוסייה הבורגת בישראל ועל רווחתה, ובוחר את תפיסות הפרטים בחברה לגבי היבטים שונים של חייהם באופן סובייקטיבי.

הסקר החברתי מבוסס על קובץ מרשם התושבים, כאשר הנתונים הנאספים מבוססים על מדגם של נפשות מהאוכלוסייה. גודל המדגם עמד בשנת 2013 על כ-7,500 משיבים בכל הארץ. אוכלוסיית הסקר כוללת את האוכלוסייה הקבועה של מדינת ישראל, בגיל 20 ומעלה, אך ישנן קבוצות שונות שאינן נכללות בסקר.

להגדרות והסברים מפורטים יותר, ראו: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [הסקר החברתי](#).

5. רמת ההומוגניות חרדית

רמת ההומוגניות החרדית מבוססת על עבודתן של אילת כהן קסטרו ושל נורמה גורביץ "החרדים: תפרוסת גיאוגרפית ומאפיינים דמוגרפים, חברתיים וכלכליים של האוכלוסייה החרדית בישראל 2001-1996". על פי עבודה זו, חרדיותם של אזורים דורגה לפי רמת ההומוגניות של דפוס ההצבעה של האוכלוסייה המתגוררת בתחומם כאשר משמעות הערך 1 היא כי האוכלוסייה ההומוגנית מאוד, ואילו הערך 12 משמעותו כי האוכלוסייה הטרוגנית במידה רבה. רמת ההומוגניות בלוח ג/19 מבוססת על ההצבעה בבחירות לכנסת ה-20 בבחירות שנערכו במרץ 2015. לפירוט על שיטת החישוב ראו [בעבודתן של כהן קסטרו וגורביץ](#).

סוג בית ספר אחרון והתעודה הגבוהה ביותר

הנתונים בלוחות ג/20, 21 מבוססים על סקר כח אדם. לפירוט אודות הסקר וההגדרות השונות, ראו במבוא לפרק ז'.

6. מטרופולין ויישובי סובב ירושלים

לוחות ג/22, 23, 24, 25 עוסקים באוכלוסייה ובמקורות גידול האוכלוסייה במטרופולין ירושלים וביישובי סובב ירושלים. לפירוט על הגדרת המטרופולין ועל הגדרת יישובי סובב ירושלים ראו מבוא לפרק א'.

7. רשימת המקורות ללוחות

לוחות ג/1-15, 22-25: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, לשנים מתאימות (Int.); עיבודים על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף אוכלוסייה; עד - 1967 ע.א. שמלץ, אוכלוסיית ירושלים: תמורות בעת החדשה, מכון ירושלים לחקר ישראל והמכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית, ירושלים, תשמ"ח

לוחות ג/16, 17, 20, 21: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבודים לסקר כוח אדם, אגף עבודה, שחר וסיווגים

לוח ג/18: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי, לשנים המתאימות, (Int.)

לוח ג/19: עיבודים על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף אוכלוסייה; ועדת הבחירות המרכזית לכנסת העשרים, קובץ אזורים סטטיסטיים; נורמה גורביץ' ואילת כהן קסטרו (יולי 2004) "החרדים: תפרוסת גיאוגרפית ומאפיינים דמוגרפיים, חברתיים וכלכליים של האוכלוסייה החרדית בישראל 1996-2001" הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סדרת ניירות עבודה, מס' 5.